

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

I. évfolyam 1. (jubileumi) szám

1998. március

Dr. Rédey Pál

Kedves Olvasó!

Útjára bocsátjuk a Budapesti Honismereti Társaság Híradóját. Reménységünk szerint ebben az esztendőben kétszer, jövőre terveink szerint negyedévente vehetjük kézbe a lapot. Célunk közelebb hozni egymáshoz azokat a szétszóródott csoportokat és egyéneket, akiket a hon- és városszeretet fűt, mind hazájukért, mind szűkebb pátriájukért tenni kívánnak valamit. Végül fővárosi rendezvényekről, kiállításokról adunk hírt, és a helytörténeti gyűjtemények életéről fogunk beszámolni.

Mire kedves Olvasónk kézbe veszi kiadványunkat, túl vagyunk a „Márciusi ifjak” című vetélkedőn, amelyen részt vettek a budapesti középiskolások is. Ezen a versenyen mintegy 140 fővárosi csapat jelezte részvételi szándékát, és nagy öröm számunkra, hogy az utánunk következő nemzedék a 150 éve lezajlott forradalomról és szabadságharcról elmélyülten, és alapos ismeretekről bizonyás-

got téve számolt be. Egyenesen megkapó volt ifjaink tárgyi tudása és hazafias hozzáállása nemzetünk dicső korszakához.

Amit e pillanatban szükségesnek látunk, hogy egyfelől magunk is mélyüljünk el az 1848-49-es eseményekben, nem hagyva elkalódni azon ismereteket, melyeket egykor tanultunk, vagy olvasásaink révén gyarapítottunk. Másfelől döntőnek látjuk a fővárosban lévő 1848-49-es „kegyhelyek” látogatását, ápolását. (Folytatása a 2. oldalon.)

Hegyvidéki történetek

A budai vár ostroma alatt Görgey többször volt kénytelen megváltoztatni főhadiszállásának helyét. Az ostromlott császári csapatok összpontosított ágyútüze elől végül a svábhegyi – ma már legendás hírű – Óra-villában kötött ki. (Írásunk a 3. oldalon.)

„Fényesebb a láncnál a kard”

Hadtörténeti Intézet és Múzeum

Honvédtábor

Még javában folyik a Hadtörténeti Múzeum „Fényesebb a láncnál a kard...” című kiállításának építése, amikor e sorokat írom. Az országos rendezvénysorozat a forradalom és a szabadságharc nagyszabású emlékkiállításának megnyitásával kezdődik 1998. március 13-án, a zárórendezvény pedig az ehhez kapcsolódó „Megtorlás” cí-

mű kisebb kiállítás lesz, amely az aradi vértanúk emléknapján, 1999. október 6-án nyílik meg. A teljes kiállítás 1999. végéig üzemel terveink szerint, mintegy keretbe foglalva a szabadságharc eseményeit.

Kiállításunk teljes egészében elfoglalja a Hadtörténeti Múzeum 1. emeleti szárnyát – két egymáshoz (Folytatása a 4. oldalon.)

Újpesti Városvédő Egyesület

A kerületi önkormányzat támogatásával Újpesten – a rendszerváltást követően – megújult a helytörténeti tevékenység. A Városvédő Egyesület és a Helytörténeti Alapítvány együttműködése példaértékű lehet a fővárosban máshol helytörténeti munkákkal foglalkozók számára. (Írásunk az 5. oldalon.)

Kossuth Szövetség

Öt éves jubileumát ünnepelhetné a Kossuth Szövetség tagsága. Pihenésről azonban szó sincs. Rendszeresen szerveznek vetélkedőket, megemlékezéseket, pályázatokat írnak ki tag- és társszervezeteikkel közösen. Az ország egész területén ápolják a Kossuth-kultuszt. Idén Kossuth-tábort is szerveznek Budapest-Rákospalota önkormányzatával közösen. Ezen a határon túli magyarok is részt vesznek. (Írásunk a 10. oldalon.)

● folytatás az első oldalról

Kezdve a „Forradalmi Csarnoktól”, a Pilvaxtól (eredetileg Petőfi S. u. 3.) a Batthyány Örökmécsesig. Gyerekeink, unokáink alig tudnak valamit arról, hogy a főváros telis-tele van '48-49-es emlékhelyekkel. A Landerer-Heckenast nyomda épületétől (a Hatvaner

gasse), ahol cenzúra nélkül kinyomtatták a Nemzeti dalt, a Tizenkét pontot, Budán a hírhedt Stásusbörtönig (Stockhaus), ahol Kossuth és Táncsics raboskodtak.

Nincs helyünk ahhoz, hogy az összes kevésbé ismert „kegyhelyet” felsoroljuk, de ez úgyis elevenen él az idősebb nemzedék emlé-

kezetében. Azt kérjük, adják át ismereteiket a fiataloknak.

Ebben az évben kiemelkedően a forradalomra és a szabadságharcra koncentráltunk.

Közben fél szemmel máris Budapestre, Pest-Buda-Óbuda egyesítésének 125. évfordulójára tekintünk. Mivel ez időben már közel

áll hozzánk, célul tűzhetnénk ki tárgyi emlékek gyűjtését erre az alkalomra. Levelezőlapokat, fényképeket, írásokat, játékokat, eszközöket... lehetne gyűjteni, ezek számára kiállítási lehetőséget biztosítani.

Fogadják szeretettel Híradónkat, és javaslatokkal, ötleteikkel gazdagítsák Társaságunkat, lapunkat.

KOSSUTH SZOBOR KISPESTEN

Pusztaság, „kietlen”, lápos terület volt 150 éve az a terület, mely 1871-ben Kispest néven ideiglenes községgé szerveződik.

A polgári forradalom és szabadságharc 50. évfordulójára már községházával, kiépített és működő közhivatalokkal, iskolával, saját újsággal, színházzal rendelkező településsé fejlődött. Népeisége fokozatosan nőtt.

Budapest megalakulásával (1873) a főváros közelsége, az alacsony telekárak, az olcsóbb megélhetés vonzotta ide mindazokat, akik életüket, megélhetésüket ezen a vidéken próbálták újramegteremtésük. Költöztek a településre olyanok is, kik ellenzéki érzelmeiket, '48-as voltukat nem kívánták feladni, illetve a hatósági zaklatás elől menekültek Kispestre. Volt negyvennyolcas honvédek nálunk kerestek nyugodt lakóhelyet. Itt települt le Madarász József, Kossuth eszméinek öregkorában is következetes híve. Hogy hány volt negyvennyolcas katona élt Kispesten? Ma még bizonytalan, a különböző visszaemlékezések, Kispest történetét feldolgozó monográfiák, vagy regényes visszaemlékezé-

sek eltérő adatokat, tényeket említenek. Tény azonban, hogy a kialakult község szellemiségét áthatotta a forradalom és a szabadság, egyenlőség, testvériség gondolata.

Kossuth Lajos halálának harmadik évfordulóján a Kispesti Hírlap egész oldalas megemlékező írást közölt (1897. március 27.) „Kossuth Lajos emléke” címmel. A Kispesti Ipartestület tagjai saját zászlójuk alatt vettek részt a Kerepesi temetőben rendezett megemlékezésen.

„Midőn pedig a Kispesti Ipartestület tagjai a díszes koszorút a virágokkal borított sírra letették, Kossuth Ferencz könnyes szemekkel köszönte meg az őszinte megemlékezést, és a testület néhány tagját bemutatván magának szívélyesen fogott kezét velük, és ismételten megköszönte az atyja emléke iránt tanúsított kegyeletet.”

Először 1898. március 15-én vetődött fel, hogy Kossuth Lajosnak emléksobrot állítsanak. Azonban újabb három évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy 1901 márciusában a Polgári Kör egyik táncmulatságán Herbacek Bertalan javaslatára

szoboralap bizottság alakuljon, mely a község által megerősítve és felhatalmazva látott immár munkához.

1901 és 1903 között a szorgos munka ellenére sem sikerült igazi eredményt elérniük, így 1903. május 3-án a község egyik köztisztviselője álló tagját, Varjú Kálmánt kérték fel a bizottság elnöki tisztségére. Kezdetben a bizottsági tagok úgy látták, hogy a gyűjtések, önkéntes adakozások elegendőek lesznek a szobor pénzügyi alapjának megteremtéséhez.

1904. március 20-i Kispest Szent-Lőrinczi Újság arról számol be, hogy a „gyűjtés eredménye nem járt kellő sikerrel a több mint 17.000 lakost számláló községben”. A község képviselőtestülete felkarolta a szoborállítás ügyét, 1904 és 1907 között évi ötszáz koronát, majd 1908-tól öt éven át évi ezer koronát szavazott meg a szoboralap javára. Hybl Józsefet, a kispesti szobrászt kérték fel 1909-ben a szobor megalkotására.

A szobor leleplezésének időpontja többször módosult. Először úgy tervezték, hogy a három méteres talpazaton álló, 2,5 méter

magas szobrot 1910. szeptember 15-ig a művész elkészíti, és ugyanebben az évben fel is avatják. Hybl katonai szolgálata miatt ez a terv kútba esett. 1911. március 15-e lett volna a második dátum, melyet az időjárás akadályozott meg. Olyan hideg tavasz köszöntött be, mely nem tette lehetővé az ünneplést. A község végül már semmit nem bízott a véletlenre, 1911. június 11-re csúsztatva el a szobor avatását. A szobor leleplezésére alapos előkészületek után került sor, rangos vendégek jelenlétében.

A Kispesti Szentlőrinczi Lapok szerint éles polémia alakult ki később akörül, hogy kinek milyen szerepe volt, illetve miért mellőzték a szoborbizottság munkája során. Nem kis malíciával jegyezte meg az egyik felszólaló, hogy „még hazafias érzéseinket is külön-külön kell kifejezésre juttatni”.

A különböző pártcsatározások sem vehették el Kispest lakosságának örömét. Budapestet megelőzve az országban hatvanötödiként állítottak Kossuth Lajosnak szobrot.

Szinte hihetetlen, de volt a szabadságharcnak olyan időszaka, amikor a hegyvidékünkön lejátszódó események az ország figyelmének középpontjába kerültek.

Az 1849-es dicsőséges tavaszi hadjárat betetőzéseként ugyanis innen, a XII. kerületből – Városmajor, Vérmező, Martinovics-hegy irányából – indult meg Budavár ostroma. Vértáztatta vidék ez, sok bajvívás színhelye: Buda minden ostroma (1541, 1686, 1849 és 1945) ebből az irányból történt meg.

1849. május 4-én a Várat védő Hentzi osztrák tábornok visszautasította a megadást, s megindult az ostrom. A tüzek a mai Martinovics-hegy környékén állították fel ágyúikat. Hentzi az ostromra a pesti polgári lakosság házáinak lövetésével felelt.

Görgey kezdetben a Városmajorból irányította a támadást. A főhadiszállás a „Remetéhez” címzett szálló és vendéglő volt, mely a Városmajor utcában, a mai Szívkórház közelében lehetett. Az ostromlott császáriak azonban felfedezték Görgey főhadiszállását, és ágyútűz alá vették. Ezért Görgey új helyet keresett: a zugligeti Laszlovszky villába (Zugligeti u. 58. sz.) telepedett át a vezérkarral. Hasonló okokból azonban onnan is menekülniük kellett.

Így kötöttek ki a svábhegyi (Nagy-svábhegyi) Óravillában, a Diana u. 25. számú házban. Ez a klasszicista stílusú, dór oszlopos épület elragadó panorámájú volt, így igen alkalmas lett a hadműveletet irányító központnak.

Jókai Mór – 1853-tól 1904-ben bekövetkezett haláláig fennlakott a Svábhegyen – leírta, hogy a Svábhegy lakói vele együtt az Óra-villa toronyórája alapján tájékozódtak az idő

Hegyvidéki történetek

(XII. kerület)

múlásáról. Az Óra-villa húsz évvel ezelőtti felújításakor a padlástérben lévő, erősen megrongálódott óraszerkezetet kidobták, amire a közeli, Diana u. 4. sz. alatti Jókai Mór Általános Iskola tanulói hívták fel a figyelmet. Az óraszerkezet így bekerülhetett a

lakhoz, hol Görgey akkor lakott. Odaérve, épp akkor lépett a folyosóra Görgey, hogy a Kissvábhegyen lévő ágyútelepnek beszélő csövön parancsot adjon. Petőfit megismerte, nyájasan fogadta, s bevezetett bennünket egy szobába. Petőfi Bem üzenetét hozta. Gör-

vel. Az osztrák zsoldosok keményen védelmezték a várat, de a magyar vitézségnek végre engedni voltak kénytelenek. Hentzi osztrák tábornok, várparancsnok halálos sebben fekszik őrizet alatt. Örvendj Magyar nép, de el ne bízd magad, hanem készülj újabb csatákra, hogy új győzelmeidet és végdiadalt arass! Éljen a haza!

Budapesten, május 21-én 1849., Hajnik Pál, középonti rendőri igazgató, Irányi Dániel, budapesti t.h. korm.-biztos.

Az ostrom hősi halottait a Csörsz utca – Németvölgyi temetőben közös sírba helyezték, majd a Kerepesi temetőbe kerültek. Az utókor kegyele a mai napig megőrizte Kovács J. honvéd vörösmárvány síremlékét a Pethényi úton. Felirata: „Itt nyugszik Kovács J. honvéd. Meghalt... a hazáért. Kegyeletből emelte a budai polgári lövészeget.”

Az Óra-villa környéke is említésre méltó. Görgey főhadiszállása minden valószínűség szerint kiterjedt a közeli, akkor még meglévő várszerű építményre, a Tündérlakra és a Dianalakra is. Az Óra-villa mögött földszintes, kétoszlopos présház van, s a két épület földalatti folyosón összekötésben áll. A hagyomány szerint a magyar kormány-nak Pestről való menekülésekor Kossuth itt, a Tündérlakban rejtette el a bankóprést.

Hegyvidékünkön járva, sétálva gyakran megyünk el emléktáblával megjelölt vagy anélküli házak mellett, melyek első pillantásra semmiben sem különböznek társaiktól. Csak talán annyiban, hogy valamelyik házban történelmi események játszódtak le, vagy talán egy-egy ember marandó alkotásai születtek.

Molnár Imre

Görgey főhadiszállása 1929-ben (Óra-villa)

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjteménybe. A Budapesti Történeti Múzeum pedig 1987. decemberi, „A Város peremén” című kiállítására helyreállította a toronyóra-szerkezetet.

Budavár ostroma alatt sűrűn megfordultak az Óravillában a szabadságharc hős tábornokai, Aulich, Nagy Sándor, Knézich és Klapka tábornokok. A kerti kapu oszlopán emléktábla számol be arról, hogy ebben az épületben békült ki Petőfi Klapkával.

Várady Antal (Petőfi barátja) megemlékezése az Óra-villával kapcsolatban: „Ebéd után együtt mentünk (mármint Petőfivel) gyalog az „Órához” címzett nyári

gey, ezt meghallván, azt kérdezte Petőfitől: vissza megy-e? Petőfi tagadó válasza után több polgári egyenről kérdezősködött, némelyikre éles, de igaz bírálatot mondott, s mintegy fél óra múlva elbocsájtott bennünket.”

Görgey itt, az Óra-villa tornácán felállított távcsöveken keresztül figyelte a Vár ostromát és a május 21-i döntő honvédrohamot, amikor a Vár a honvédek kezébe került. A Hegyvidéki Helytörténeti Múzeumban megtalálható a Vár bevételevel kapcsolatos korabeli plakát: „Budavára a Miénk! Ma reggel 7 órakor vette be ostrommal Görgey tábornok dicső hadseregé-

„Fényesebb a láncnál a kard”

● folytatás az első oldalról)

kapcsolódó teremben, a hozzátartozó folyosórészsel kiegészítve, összesen több, mint 600 négyzetméteren kerül megrendezésre. Az építkezés megkezdése a kiállítási rész felújításával kezdődött, új padlóburkolat, korszerű világítás készült. A 150 éves műtárgyak a korábbinál sokkal kedvezőbb, korszerű műtárgyvédelmi feltételek között kerülhetnek így kiállításra.

Dacára világháborús veszteségeinek, valamennyi magyarországi közgyűjteménnyel összehasonlítva ma is a Hadtörténeti Múzeum rendelkezik a számára és jelentőségében legnagyobb szabadságharcos emlékgyűjteménnyel. Ez a két világháború közötti, rendkívül tudatos, az egész országra kiterjedő gyűjtés eredménye. Mostani tárlatunk alapját ez a tárgyi és dokumentumanyag képezi, de számos közgyűjtemény, például az aradi és kolozsvári múzeum is fontos emlékeket kölcsönöz. Több mint ezer eredeti tárgy, dokumentum kerül kiállításra.

Két dolog is megkülönbözteti kiállításunkat a korábbiaktól. Egyfelől meglehetősen hangsúlyt kap a polgárosodási folyamat, az életmód változása, amely a jeles eseményekhez vezetett; másfelől a hadsereg el látása, felszerelése és élelmezése – mostanában oly divatosá váló logisztika – 48-as kulisszáiba is bepilanthatunk.

Az első terem a forradalom, a márciusi napok hangulatát, lendületét tükrözi. Érzékelteti a népek tavaszának európai horderejét, terjedését, felvillantja a korabeli Magyarország társadalmának jellegzetes alakjait,

osztályait, rétegeit, divatját. A háttérben – mintha az ablakon át látnánk – óriás-

A kiállítás március 14-től 10 és 18 óra között látogatható, a hétfői szünnap kivételével.

fotókon szembesülhetünk az utcák forradalmi hangulatával. Az enteriőr jómódú polgári szalont mutat be. A pozsonyi országgyűlés munkálkodását, a forradalom vívmányait taglaló rész vezet át a következő termünkbe és témánkhoz: a szabadságharc hadseregének bemutatásához. Nemzetőrség, gyalogezredek, a birodalom helyzete '48 nyarán, nemzetiségi bonyodalmak adják az előzményt a honvédség megszervezésének megindulásához. Élethűségével bizonyára sokakat megragad majd a torborzási jelenet.

A szeptemberi válság, az ozorai és pákozdi győzelem kapcsán kerül kiállításra Batthyány Lajos miniszterelnök pisztolya, István nádor mellénye, Móga János altábornagy szabályja. Az önkéntes csapatokat megjelenítő részben a Hunyadi-szabadsapat zászlaja mellett egyenruha-rekonstrukciókat is láthatunk. A honvédsorozások megindulására eredeti egyenruha-együttesek, fegyverzet, kinevezési okiratok, szabályzatok utalnak. A huszárok Jókai által is emlékeztetett hazaszökését számos eredeti rajz, újsághír, körözés, Garay Ákos a Nádor-huszárok hazatérését megörökítő olajfestménye mutatja be. A műszaki eszközök iránt érdeklődők figyelmét bizonyára felkeltik majd a tüzérségi mérőműszerek, egy korai hátultöltő ágyú modellje; továbbá a szabadságharc rakétái: a hadiröppentyűk. Ki lesz állítva a röp-

pentyű-állvány két kilőtt röppentyűvel az iglói harcából. A női nem képviselőit inkább a női hajfonatból készült tüzértisztű csákóforgó képeztheti el.

Hangsúlyos szerepet kap a külföldi légiók magyarországi működése, a szervezők, a résztvevők, fegyverzet, felszerelés ismertetése. A Függetlenségi Nyilatkozat kikiáltásának helyszínét, a debreceni templomot szöszék, karzat szimbolizálja.

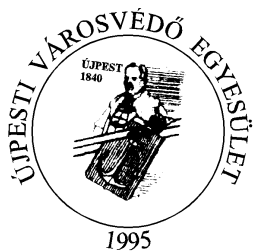
Kiss Ernő és Guyon Richárd világoskék, aranyszínű atillái mellett ott lesz Mészáros Lázár kulacsa; a 33. zászlóalj zászlószalagja, amit kitüntetésképpen kaptak Görgyeitől a branyiszközi áttörésért; Klapka György díszfegyvere, Damjanich tenyéri pengeszélességű, vésett pengéjű szabályja, Láhner György, Pikéty Ágoston és Pöltenberg kardja szintén megcsodálható. Bem tábornok relikviái: kardja, melyet a Bem-szobor leleplezési ünnepélyén unokaöccse, Bem de Cosban lengyel őrnagy adott át a múzeumnak; valamint lőtakarója, mellyel a kolozsvári hölgyek ajándékozták meg '48 karácsonyán, városuk felszabadításáért; kulacsa, önarcképe kiállításunk féltett darabjai lesznek. Igen sok honvéd szabályzat és szolgálati utasítás keltheti fel figyelmünket – nemcsak harcolni, de szervezni is tudtak. Több hirdetemény és kép örökíti meg Buda ostromát. Ágyúcsövek és ágyúgolyók közt kap helyet Gábor Áron ágyúinak modellje, valamint saját kezűleg írt levele, amelyben katonái valamit a fegyvergyári munkások egészsége érdekében rendszeres orvosi felügyeletet kér. Látható lesz Petőfi

Sándor jatatánja, amit Bemtől kapott ajándékba, s amelyet Egressy Gábornak adott tovább; az első magyar katonai kitüntetés, a Magyar Katonai Érdemrend példányai, kitüntetési okiratai. Külön értékeink az aradi vértanúk emléktárgyai, köztük gr. Leiningen-Westerburg Károly tábornok ill. Lahner György érdemjelei, Schweidel József keresztje, amelyet kivégzése alatt kezében tartott. Látható lesz a pesti Újépület lélekharangja, a bitófacsigá az aradi vesztőhelyről, a Rómer Flóris által rabként faragott pohár, számos börtönfaragvány, az elítéltekről készült rajzok és festmények sokasága. És természetesen a hányatott sorsú, a „Szovjetuniót” kétszer „megjárt” honvédzászlók: ezekből ma mintegy ötven darab létezik – közülük tizennégy szerepel a kiállításon.

Látogatóink szembesülhetnek azzal, hogy a hősies szabadságharcban részt vettek és a polgári lakosság sem állt kizárólag jellemőriásokból. A helyes nemzeti önértékelés szempontjából fontos, hogy elolvassuk a falragaszokat, amely az árdrágítókat ostorozza; a kereskedő levelét, aki tovább nem szállít a hadseregnek hitelbe. De vannak megmosolyogtató részletek is: pl. a Haza oltárára 72 gatyát felajánló honleányok, akikről a kiállítás bőséges sajtóanyaga ad hírt...

Elfogultságomtól eltekintve is nyugodt szívvel merem ajánlani azonban a tárlatot, hiszen ez a nagyszabású kiállítás színességével, tárgygazdagságával, gondolat- és érzelmébresztő miliójével kiváló eszköze és célja lesz az 1848/49-es forradalom és szabadságharc 150. évfordulója megünneplésének.

Szoleczky Emese

Sok évtizedes múltra tekint vissza az újpesti honismereti mozgalom története. Kiszela Vilmos újpesti tanácsnok 1910-ben azt a feladatot kapta, hogy gyűjtse össze a város múltjára vonatkozó adatokat, dokumentumokat, és írja meg e település közel nyolcvan esztendő történetét. Dr. Ugró Gyula, Újpest első polgármestere 1930-ban állította össze a város monográfiáját – 1932-ben ez nyomtatásban is megjelent. Városi rangját Újpest 1950. január 1-én elvesztette, és Budapest IV. kerülete lett. Megszűntek a civil szervezetek, megszakadt a város múltjának kutatása. A „Példaképeink nyomában Helytörténeti Szakkör” 1968-ban kezdte tevékenykedni, az újpesti Duna Cipőgyár Művelődési Házában. 1972-ben nyílt meg az **Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény**.

Új erőre kapott 1988. őszétől Újpesten a helytörténeti munka. Kezdemé-

nyeztük, hogy a település múltjának kutatása mellett kapjon erőteljes támogatást az aktív városvédelem is. Minden újpesti polgár tudta, tapasztalta ugyanis, hogy az úgynevezett rekonstrukciós munkálatok során fél Újpestet lebontották, számos értékes épület, polgárház, intézmény került bontókalapács alá. A

város múltjának dokumentumait felkutassák. Nagy lendületet adott munkájuknak az 1990. őszén megrendezett ünneppsorozat – Újpest alapításának 150. évfordulója. A városvédők kezdeményezéseit ettől kezdve az önkormányzat pártfogolta, figyelembe vet-

gyen, 500 példányban számonként.

Mindebből talán kiderül, hogy nálunk összefolyik a honismereti, városvédő és helytörténeti munka. Sok fiatal, sok idős polgártársunk dolgozik önzetlenül azért, hogy maradjon valami utódainknak.

Az önkormányzat képviselői és tisztségviselői erkölcsi és anyagi támogatásukkal segítik a civil kezdeményezéseket. Ennek eredménye a Városháza felújítása, vagy például gróf Károlyi István 1997-ben elhelyezett köztéri szobra. Külön említést érdemel az a tény, hogy Újpesten az általános iskolák felső tagozatában tervszerű helytörténeti oktatás folyik. Abból az olvasókönyvből, amit az *Újpesti Helytörténeti Alapítvány* kezdeményezett, pályázattal.

Az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulóját – csatlakozva más újpesti rendezvényekhez – méltóképpen fogjuk megünnepelni. Ma már kevesen tudják, hogy haláláig Újpesten élt Lebstück Mária, a legendás hírű „Mária főhadnagy”. Rá is emlékezve irodalmi műsor keretében emlékezünk meg a 48-as eszméről.

Több éves munka eredményeként idén tervezzük kiadni az *Újpesti Életrajzi Lexikont*. Közel ötszáz szócikk emeli ki majd a feledés homályából azokat, akiknek Újpest létezését köszönheti.

Az *Újpesti Városvédő Egyesület* és az *Újpesti Helytörténeti Alapítvány* támogatja a most szerveződő, vagy honismereti munkát megkezdő szervezeteket, szívesen osztjuk meg tapasztalatainkat másokkal.

Kadlecovits Géza

Újpesti községháza 1901-ben – később városháza

megmaradt épületek jelentős építészeti és kulturális értékeink, azok védelme valamennyiünk közös érdeke.

1989-ben létrejött az *Újpesti Városvédő Kör*. Azzal a céllal, hogy a maradék értékeinket felmérjék, és a

te. Ennek nyomán sikerült a régi újpesti utcaneveket „visszaállítani, az 1950-ben felfüggesztett díszpolgári címek adományozását feléleszteni, régi és értékes épületeket felújítani, híres újpestiekről elnevezett utcákban úgynevezett életrajzi táblákat elhelyezni. A Megyeri úti temetőben 17 síremléket javasoltak védetté nyilvánítani. Két éve valamennyi arra rászoruló újpesti köztéri emléktábla felújításra került. Évenként váltokozva általános illetve középiskolai helytörténeti vetélkedőt rendeztek, idén már a hetedik alkalommal. A millicentenáriumi évében megújultak Újpest köztéri kőkeresztjei, könyv alakban megjelent az „Újpesti egyházak és felekezetek története 1830-1995” című dokumentum-gyűjtemény. Az *„Újpesti Helytörténeti Értesítő”* 1994 óta kéthavonta kiadják, természetesen in-

Csepeli helytörténeti olvasókönyvek

Három füzet jelent meg az elmúlt évben „Csepeli helytörténeti olvasókönyv” címmel a „Csepeli füzetek” sorozatban. A történelmi leírás Bolla Dezső, a független Gavlik István munkája.

Az általános iskolai történelem tantárgyhoz alkalmazkodva az első füzet az 5. osztályos tanulók számára a település történetét az őskortól a honfoglalásig bezárólag is-

merteti. A második füzet II. József koráig, a harmadik füzet az I. Világháborúig taglalja a község múltját. A kiadványokat gazdag kép- és térképanyag színesíti. A füzetek függelékkel, időrendi táblázatot, kislexikont, feladatlapokat, tanmenet-javaslatot, forrásmunkát és a javasolt olvasmányok jegyzékét tartalmazza.

(B. D.)

1998. március 13. (péntek)

14.00 Hadtörténelmi Intézet és Múzeum 1998. március 15-e, az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulójának tiszteletére rendezett ünnepségek és a másfél éves eseménysorozat nyitányaként. „Fényesebb a láncnál a kard” című kiállítás megnyitója – csak meghívóval.

19.00 Állami ünnepi fogadás az Országházban

1998. március 14. (szombat)

19.00-20.30 Múzeum-kert – Történelmi eseményjáték

Színészek, énekesek szerkesztett színpadi előadása 1848. március 15-e előestéjéről, a forradalom kitöréséről. Zenés, látványos program fiatalok számára.

1998. március 15. (vasárnap)

9.30 A Magyar Köztársaság lobogójának **katonai tiszteletadással** történő felvonása a Kossuth Lajos téren, **koszorúzás** a Kossuth-szobornál

10.10-10.50 Ünnepi menet: Kossuth tér – Múzeum-kert. – Lovasok, hagyományőrző katonák, együttesek, az állami protokoll tagjai, ünneplő polgárok tömegei.

11.00-12.00 Történelmi megemlékezés Múzeum-kertben az Arany János-szobor köré épített nagy színpadon. Ünnepi beszédet mond: Göncz Árpád köztársasági elnök

13.00-14.00 A Fővárosi Önkormányzat ünnepsége – Március 15. tér

14.30-15.30 Széchenyi- és Kossuth-díjak, valamint más állami kitüntetések át-

Központi állami jubileumi rendezvények

adása a Parlamentben a Köztársasági Elnöki Hivatal szervezésében

15.15 „Szabadság” koncert a Kossuth téren – fiatal művészek, zenekarok közreműködésével

20.00 Díszelőadás a Magyar Állami Operaházban, Bánk bán – Ünnepi köszöntőt mond: Horn Gyula miniszterelnök

1998. március 15-e, az 1848-49. évi forradalom és szabadságharc 150. évfordulója kiegészítő programjai

1998. március 13. (péntek)

16.00 Hősök tere – Szemle és menetindítás: zenés átvonulás a Felvonulási tér – Stefánia út – Budapest Sportszernok útvonalon. A Magyar Honvédség Művelődési Házánál katonai fogadás és a részt vevő nemzetek zászlóinak ünnepélyes felvonása

18.00 Megérkezés a Budapest Sportszernok elé – Térzene és a résztvevők felvonulása

19.00 Bevonulás a Budapest Sportszernokba – Csoportonként 5 perces produkciók és menettánc, illetve vonulási alakzat bemutatók. Résztvevők: magyar lovas bandériumok, az 1848-49-es harcokban részt vett nemzetek katonazenekari, nemzetközi hagyományőrző svadronok, népek meghívott együttesei, táncosok (orosz, osztrák, cseh-morva, szlovák, román, lengyel, olasz együttesek).

20.00 Keleti Táncvihar – Folklor Gála A keleti táncművészek virtuózai (orosz, grúz, tádzsik, román, morva, cigány és természetesen a magyar nyelvterület legszebb magyar zenéi és táncai, énekesek, zenészek, táncosok nagyszabású folkorműsora. (Bemutató előadás, Tavasz Fesztivál produkciója)

21.00-24.00 Huszár tábor – A város valamely pontjában kialakított sátor táborban a község megtekintheti a tábor életét, valamint duda és tekerőlant zenekarok muzsikál-

nak a táborútnél. (Tervezett helyszínek: Orczy-kert, Tabán vagy Hajógyári sziget.)

1998. március 14. (szombat)

14.00 Gyülekező a Hősök terén (térzene)
15.00 Szemle és menetindítás – Vonulás: Andrassy út – Batthyány Örökmécses – Kossuth tér útvonalon. Menetzene és rövidebb megállások produkciókkal.

16.30-18.30 Kossuth tér – Térzene fogadja a beérkező menetet. Lovas karusszal a Sándor huszárok bemutatásában. Nemzetközi katonazenekari koncert – a részt vevő országok zenekari 15 perces blokkokat játszanak a hozzájuk tartozó hagyományőrző svadronok alakjával bemutatásával. Lovas karusszal a Batthyány huszárok bemutatásában. Résztvevők: lovas bandérium, nemzetközi fúvós zenekarok, hagyományőrző katonai svadronok, külföldi együttes (zászlódobálók).

21.00 „Egymás nélkül nincs szabadság” címmel beszélgetés a Pilvax kávéházban a közép-európai népek egymásra utaltságáról. Részt vesznek: közép-európai államfők, vezető értelmiségiek, fiatalok.

1998. március 15. (vasárnap)

12.00 Ünnepi menet a Március 15. térre – Múzeum-kert – Március 15. tér. Résztvevők kisebb létszámú csoportok: lovas bandérium, nemzetközi fúvós zenekarok, hagyományőrző katonai svadronok, külföldi együttes (zászlódobálók). A fővárosi ünnepség után levonulás, majd később gyülekező a Kossuth téren. Résztvevők: lovas bandérium, nemzetközi fúvós zenekarok, hagyományőrző katonai svadronok, külföldi együttes (zászlódobálók).

18.00 Katonazenekari zárókoncert és harangjáték, tűzijáték – Az alkalomra írott zenekari műveket a legjobb magyar katonazenekarok és külföldi együttesek egyesített zenekara adja elő. A műben megszólalnak a környék nagy harangjai a kompozíció részeként.

Fővárosi eseménynaptár

Március

◆ **1-től Kossuth és Széchenyi levelezése** a közlekedésügy fejlesztéséről, Közlekedési Múzeum *** **Történelmi konferencia**, Stefánia Kávéház

◆ **2-23. Kerekasztal-beszélgetés** az 1848-as forradalom 150. évfordulójának alkalmából, Olasz Kultúrintézet

◆ **5. Kárpátalja** (Helyünk Európában 2. – Balla Gyula irodalomtörténész ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió

Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **9 – IV. 9. „Óh, szabadság, hadd nézzünk szemedbe...”**, 150. évi jubileumi kiállítás, V. ker. – Belváros-Lipótváros, Petőfi Irodalmi Múzeum, 17 ó.

◆ **10-től 1848-49. – Birk László gyűjteménye** (kiállítás-megnyitó), III. ker. – Óbuda, Óbudai Múzeum

◆ **12. A nyugat-európai magyarság** (Helyünk Európában 2. – Borbándi Gyula irodalomtörténész ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szer-

vezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **12-14. Kossuth napok**, Kossuth Lajos Közgazdasági Szakközépiskola, MOM

◆ **13. Koszorúzás, Táncsics emléktáblánál** a Várban (MÚOSZ)

◆ **14. „Fényesebb a láncnál a kard”**, Hadtörténelmi Intézet és Múzeum – kiállítás-megnyitó *** **Kerületi 1848-49-es emlékműavatás**, XVIII. ker. – Pestszentlőrinc, Kossuth tér *** **Emlékezzünk az 1848-49-es forradalomra és szabadságharcra** (Újpesti Városvédő Egyesület), Újpest,

Polgárcentrum, 15 ó. *** **Megemlékezés és koszorúzás** a Rottenbiller szobornál, X. ker. – Kőbánya, Rottenbiller park, 10 ó.

◆ **14-15. 1848-49-es szabadságharc 150. évfordulójának megünneplése** (Budavári Önkormányzat), Budai Vár, Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Disz tér

◆ **14 – IV. 5. „Gyermekszemmel a magyar hon védelme”** – „Ólomkatona kiállítás” XXIII. ker. – Soroksár, Táncsics Mihály Művelődési Ház

◆ **14 – '99 I. 26. 1848. hóseinek természettudományi munkássága**, Magyar Természettudományi Múzeum

◆ **15. Obeliszk állítása a 150. évforduló tiszteletére**, XIV. ker. – Zugló, Pákozd tér, 11 ó. *** **Koszorúzási ünnepség**, XX. ker. – Csepel, Áruház téri Petőfi szobor *** **Koszorúzás**, XII. ker. Művelődési Központ. – Gesztenyés kert *** **1848 III. 15.** (I. ker. Önkormányzat), Budavár ***

Nemzeti Ünnepe XVI. ker. Önkormányzat, Pilóta – Prodam u. sarok, Szabadságharcos hősi emlékmű *** **Damjanich János restaurált emléktáblájának avatása** koszorúzással egybekötve, VII. ker. – Erzsébetváros, Damjanich u. 58., 10 ó. *** **Fiumei úti temetőben 1848-49. hósei sírjainak koszorúzása** (Kossuth Szövetség) *** **Koszorúzási ünnepség a Petőfi szobornál** és a Szabad sajtó emléktáblánál (Pest-Budai Petőfi Egyesület) *** **Az 1848-49-es szabadságharc tiszteletére ünnepség, koszorúzás**, XV. ker. – Rákospalota, Széchenyi tér és pestújhelyi '48-as emlékmű ***

Kossuth és kortársai (kiállítás-megnyitó), Rákospalota, Kossuth Lajos Általános Iskola *** **Koszorúzási ünnepségek**, VI. ker. – Terézváros, Jókai szobor (11 ó.), Vasvári Pál emléktábla (12 ó.) *** **Koszorúzás a Batthyány Emlékmécsesnél**, V. ker. – Belváros-Lipótváros, 10 ó.

◆ **15 – VIII. 20. Közép-Európai Történeti Lovastúra** (159 nap, 4000 km), indulás – Budai Vár, érkezés – Hősök tere

◆ **16. „1848... Te népek hajnala”** Képek a forradalmi Európáról, Vármúzeum

◆ **16-22. Kőbányai Helytörténeti vetélkedő** I. forduló, X. ker.

◆ **19. Az angyalföldi Honvéd-menhely története** – megemlékezés a 150. évfordulóról – Angyalföldi Helytörténeti Klub rendezésében, XIII. ker. – Angyalföld, Helytörténeti Gyűjtemény *** **Moldva** (Helyünk Európában 2. – Halász Péter néprajzkutató ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **20. „Éljen a haza!”** Néprajzi Múzeum – kiállítás-megnyitó

◆ **20-21. „Századvég szellemi körkép”**, tudományos tanácskozás, XIV. ker. Zugló Magyar Honvédség Művelődési Háza

◆ **20 – IV. 12. Kivégzettek és elítéltek (1848-49)**, XX. ker. – Pesterzsébeti Múzeum

◆ **21. Lovaskocsikkal és kerékpárral**

emléktúra Rákospalota helytörténeti nevezetességeinek felkeresésével (Buza Péter vezetésével), XV. ker. – Rákospalota *** **Kossuth Lajos halála** 104. évfordulója alkalmából megemlékezés a Kossuth Mauzóleumnál (Kossuth Szövetség és Alapítvány) ***

Kossuth Díj alapításának 50. évfordulójáról megemlékezés, Kossuth Klub, 15 ó.

◆ **25. Budapesti Helytörténeti Fórum** (Budapesti Honismereti Társaság és az Újpesti Városvédő Egyesület szervezésében), IV. ker. – Újpest, Polgárcentrum, 18 ó.

◆ **26. Délvidék – Bácska, D-Bánság, Szerémség** (Helyünk Európában 2. – Mák Ferenc ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában 18 ó.

◆ **27. du. és 28-án 10. Pest-Budai séták a márciusi forradalom emlékhelyeire** (Pest-Budai Petőfi Egyesület – Kossuth Szövetség), jelentkezés: dr. Varjas Károly, tel.: 312-6033, 321-7738

◆ **29-től Egy nagyváros születése** Pest – Buda – Óbuda az egyesülés idején, Vármúzeum

◆ **31. Terézvárosi Művelődési Közalapítvány** (VI. ker.) a kerületi iskolák diákjai számára vetélkedősorozatot hirdet a '48-49-es események 150. évfordulójára (jelentkezési határidő)

Április

◆ **1-28. Budapest 125 éves – „Építészet és történelem”**, Bagyinszki Zoltán fotókiállítása, X. ker. Kőbánya, Pataky István Műv. Közp.

◆ **1-től A Magyar Központi Vasút Története** (kiállítás), Közlekedési Múzeum

◆ **2. Baranya, Szlavónia** (Helyünk Európában 2. – Lábadi Károly néprajzkutató ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **5. Közös örökségünk és kincsünk** (látogatás a Dohány utcai Zsinagógában), 11 ó.

◆ **6-11. Irodalmi hét Palotán** (rákospalotai emlékkönyv és helytörténeti olvasókönyv bemutatása), XV. ker. – Rákospalota

◆ **8. Koszorúzás a Széchenyi szobornál** (Széchenyi István halála 138. évfordulóján – Széchenyi Kör, Széchenyi Társaság, Kossuth Szövetség)

◆ **9. Muravidék** (Helyünk Európában 2. – Göncz László ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában 18 ó.

◆ **12. Koszorúzás a Batthyány Mauzóleumnál** (a Batthyány-kormány megalakulásának 150. évfordulója alkalmából)

◆ **13. Regnum Marianum** – szemelvények az 1000 éves magyar kultúrából (kiállítás), XIV. ker. – Zugló, 11 ó.

◆ **16. Órvidék** (Helyünk Európában 2. – Somogyi Attila ea.), Szent László Akadémia,

Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **18. A Károlyi család palotái Budapest** (látogatás az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár épületében) – Újpesti Városvédő Egyesület, Múzeum utca 17., 15 ó.

◆ **20-26. Kőbányai Helytörténeti vetélkedő** II. forduló, X. ker.

◆ **23. Erdély, Partium, Észak-Bánság** (Helyünk Európában 2. – Kreczinger István jogász ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **30. Magyarok a tengerentúlon** (Helyünk Európában 2. – Zika Klára ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

Május

◆ **7. Magyarra vált keleti népek** (Helyünk Európában 2. – Selmeczi László ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Budapesti Műszaki Egyetem R Klubjában, 18 ó.

◆ **9. 125 éves Budapest** (látogatás a fővárosi Városházán) – Újpesti Városvédő Egyesület, metró Deák téri állomás (evangelikus templom), 14.30 ó.

◆ **11-17. Kőbányai Helytörténeti vetélkedő** III. forduló, X. ker.

◆ **14. Jövők Európában – Európa jövője:** kerekasztal-beszélgetés (Helyünk Európában 2. – ea.), Szent László Akadémia, Kárpát medencei Régió Tanszéke szervezésében, Magyarok Háza, Budapest V. Semmelweis u. 1/3.

◆ **16-17. Múzeumok Majálisa '98**, Magyar Nemzeti Múzeum

◆ **20. Városligeti séták: Zugló története**, XIV. ker., Közlekedési Múzeum, 15.30 ó.

◆ **21. Megemlékezés Görgey Artúrról** (MH és a Magyarországi Felfedezői Szövetség), Fiumei úti temető, Görgey-sír

◆ **25. Terézvárosi Művelődési Közalapítvány** (VI. ker.) 150. éves jubileum emlékére meghirdetett vetélkedője

◆ **26. Helytörténeti Nap**, XIII. kerület – Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Június

◆ **2. Ünnepe a XIII. ker. önállóvá válásának 60. évfordulója** alkalmából

◆ **15-21. Kőbányai Helytörténeti vetélkedő** IV. forduló, X. ker.

◆ **19-28. Városegyesítés 125. évfordulója**

◆ **30. A várossá nyilvánítás emlékére konferencia**, XV. ker. – Rákospalota

◆ **27. Kőbányai Helytörténeti vetélkedő döntője**, X. ker., Pataky István Műv. Közp.

Helytörténeti Gyűjtemények

Óbudai Múzeum (Zichy kastély)

Vezető: Dr. Újy Árisz

Tel.: 250-1020

Cím: 1033 Budapest, Fő tér 1.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne

Tel.: 06-60-335-871

Cím: 1043 Budapest, István u. 5.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szathmári Ildikó

Tel.: 218-7420

Cím: 1093 Budapest, Pipa u. 4.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Juhász János

Tel.: 261-5569

Cím: 1102 Budapest, Halom u. 3/b.

Alberfalvai Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor

Tel.: 206-6419

Cím: 1116 Budapest, Pentele u. 8.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa

Tel.: 281-1619

Cím: 1191 Budapest, Fő u. 38.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Molnár Imre

Cím: 1122 Budapest, Maros u. 1.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Dömötör Ákos

Tel.: 149-1501

Cím: 1132 Budapest, Váci út 50.

Rákospalotai Múzeum

Vezető: Ádám Ferenc

Tel.: 271-8216

Cím: 1158 Budapest,

Pestújhelyi út 81.

Rákosmenti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Dombóvári Antal

Tel.: 256-4626

Cím: 1173 Budapest, Pesti út 113.

Pestszentlőrinci Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Schmidt Jánosné

Tel.: 290-5629 (Pedagógiai Intézet)

Cím: 1181 Budapest,
Kondor Béla sétány 10.

Etele Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. György Lajosné

Cím: 1117 Budapest, Erőmű u. 4.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: Dr. Bogvirka Emil

Tel.: 283-1779

Cím: 1203 Budapest, Baross u. 53.

Csepel Galéria és Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Dr. Bolla Dezső

Tel.: 276-7343

Cím: 1211 Budapest, Szt. Imre tér 3.

Budafoki Barlanglakás Kiállítás

Vezető: Garbóci László

Cím: 1222 Budapest, Veréb u. 4.

(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt, a Lakatos családnál)

Sok évtizedes várakozás után, 1986-ban létrejött a **Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény**. „Csepel története a kezdetektől napjainkig” című kiállítása, könyvtára, térkép és dokumentumgyűjteménye azóta várja a kerület múltja iránt érdeklődő látogatókat, kutatókat.

Több tudományos leírás, történelmi munka jelent meg Csepelről a XIX. század óta, de a feltáró munka csak az 1920-as évek végén kezdődött meg.

Az első összefoglaló helytörténeti anyag a Magyar városok monográfiája sorozatban, 1934-ben jelent meg „Csepel” címmel. Szerzőjének, Perényi József tanítónak érdeme, hogy áttekintve a községről megjelent szakirodalmat, leírva a korabeli állapotokat, maradandó alkotást hagyott ránk.

A község kulturális életében fontos szerepet töltött be Csete Balázs polgári is-

Csepel helytörténetéről

kolai rajztanár, neves néprajzkutató. Lelkesen gyűjtötte a község és a Csepel-sziget múltjára utaló tárgyakat, a két háború között még fellelhető néprajzi emlékeket. A Csepel-szigeti múzeum alapítására vonatkozó javaslatát elfogadta a képviselő-testület, a kezdeményezést anyagilag is támogatva. Sajnos a Csete tanár úr és tanítványai által összegyűjtött anyag az 1944. július 27-i bombázás következtében elpusztult. Miután 1948-ban Csete Balázs visszatért Jászkisérre (szülőfalujába), dr. Zachár László lépett örökébe. A széles műveltségű tanár iskolai és művelődési házi szakkörét szívesen látogatták tanítványai. Kis gyűjteménye is évről évre gyarapodott.

A helytörténeti kutatás az országban – így Csepelen is

– a honismereti mozgalom indulásával nyert új lendületet. 1960-ban dr. Zachár László vezetésével megalakult a *Helytörténeti Bizottság*. Célkitűzéseik között a gyűjtőmunka kiszélesítése és a Csepeli Múzeum alapítása szerepelt.

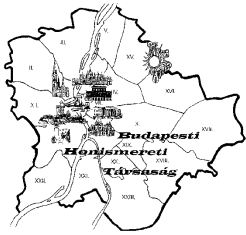
Annak ellenére, hogy a gyűjtés eredményeként szaporodott a múltunkra vonatkozó tárgyi anyag, a kerület vezetői a múzeum létesítését nem támogatták. Munkánkat a Népfront és a Radnóti Miklós Művelődési Ház igazgatója, Bálinth Lehel segítette. A Művelődési Házban adott helyet az első állandó helytörténeti kiállításnak – ezt követően kezdődött meg a „Csepeli füzetek” kiadása.

Nagylelkű adományozók ingyen bocsátották rendelkezésünkre a társadalmi összefogással 1986-ban

megnyitott Csepeli Helytörténeti Gyűjtemény tárgyait, dokumentumait. A gyűjtemény gazdagítását a helyi önkormányzat az utóbbi nyolc évben anyagiakkal is támogatja. Könyvtárunk tartalmazza a csepeli vonatkozású legfontosabb forrásmunkákat, térkép-gyűjteményünkben fellelhető az elmúlt négy évszázadból származó több értékes eredeti példány. 1988-ban a gyűjtemény udvarán Kolozsi Lajos kovácsmester egykori műhelyét működőkész állapotban rekonstruáltuk.

A látogatók és kutatók fogadása mellett *helytörténeti olvasókönyvet* adunk ki. Gondoskodunk a kerület építészeti és természeti védelméről, emlékművek létrehozásán munkálkodunk. Napjainkban a *Csepeli Helytörténeti Egyesület* segítségével a Csepel Művek Gyártörténeti Múzeuma anyagának átvételén dolgozunk.

Bolla Dezső

MÁRCIUSI IFJAK

Országos vetélkedő

ténelemtanárai vehették vissza részvételi szándékát. A kézhez vett 14 oldalas feladatfüzet 23 kérdésére

kellett a csapatok tagjainak válaszolniuk, hogy bekerülhessenek a fővárosi döntőbe. Nem volt ez könnyű. Az országosan egységes mérce alapján a budapesti csapatoknak is legalább 150 pontot el kellett érniük a maximálisan elérhető 186 pontból, hogy részt vehessenek a budapesti döntőn. Mégis harminc, egyenként három fős csapat mérte össze tudását február 14-én a budapesti **Eötvös Gimnázium** tantermeiben. A több mint három órás, sok izgalmat okozó megmérettetés után hat fővárosi csapat került be a Közép-magyarországi döntőbe, amely február 28-án, a **Néprajzi Múzeum** dísztermében kerül majd megrendezésre.

A Magyar Nemzeti Múzeum, a Petőfi Irodalmi Múzeum és a Honismereti Szövetség az elmúlt év őszén Márciusi Ifjak címmel országos, 1848-49-es témakörű művelődéstörténeti vetélkedőt szervezett a középiskolás diákok számára. A budapesti és a Közép-magyarországi döntő előkészítésére és lebonyolítására a **Budapesti Honismereti Társaság** kapott felkérést.

Több mint kétszáz fővárosi középiskola tör-

Budapesti csapatok a Közép-magyarországi döntőben

Iskola megnevezése	csapatok tagjai	felkészítő tanár
Gervay Mihály Posta-Bankforgalmi Szakközépiskola	Brauner Zsófia Terenyi Csilla Nagy József	Labányi Ágnes
Kempelen Farkas Kísérleti Gimnázium	Csikész Erika Czirják Helga Delikát Zsuzsa	Szász Erzsébet
Kempelen Farkas Kísérleti Gimnázium	Detrich Diána Farkas Dávid Szabó Zsófia	Szász Erzsébet
Kempelen Farkas Kísérleti Gimnázium	Örsi Dorottya Sebők Orsolya Tinya Flóra	Szász Erzsébet
Szent István Gimnázium	Csanda Gergely Pintér Gábor Varga Sára	Lázár Tibor
Xantus János Idegenforgalmi Középiskola	Papp Tímea Németi Eszter Dóczi Anita	Dr. Szabó Csaba Csepregi Oszkár

Jubileumi esztendő

Rákospalotai Múzeum

Rákospalota lokálpatriótái és a több generáció óta itt élő családok leszármazottai még emlékeznek a **75 évvel ezelőtt** történetekre. E település 1923-ban a belügyminiszter révén **városi rangot** kapott. A háromnegyed évszázados évforduló méltó megünneplése céljából a MOS Iroda javaslatára emlékbizottság alakult. Tagjai – széleskörű társadalmi összefogással – segítik az egész évre kiterjedő jubileumi rendezvénysorozat előkészítését. Múzeumunk aktív szereplője és része ennek.

A Rákospalotai Múzeum (XV. ker. Helytörténeti Gyűjtemény) állandó kiállításai az 1998-as évben:

- *Palota évszázadai:* lakóhelyünk területének története az ókortól napjainkig
- *A palotai kisipar történe-*

te: lakatos-, kovács-, cipész-, szabó- és bognármű-

hely a századforduló környékén

➤ *Palotai házbelső:* itt a hagyományos palotai konyha- és szobaberendezésen kívül láthatók a mezőgazdasági eszközök és a régi helyi

népviselőt.

Az *ideiglenes kiállítások* sorozatában jelenleg a Széchenyitelep – Pestújhely 1897-1997 című kiállítás látható június 28-ig.

Előzetes bejelentkezés után a „*Szilas partján (Palota története az ókortól 1848-ig)*” című videófilmet is megtekinthetik a gyűjteményt látogató csoportok.

(Á. F.)

A Rákospalotai Múzeum nyitva tartása: kedden 10-14, szerdán 14-18, csütörtökön 10-14, szombaton 10-14 óra között tart nyitva, de csoportokat előzetes egyeztetés után más időpontokban is tudunk fogadni.

Dr. Hoffmann Pál: „Házhelyek Promontoriumnál...”

Albertfalva története (Albertfalvai Polgárok Köre, 1997.)

A főváros peremkerületeinek történetét kevésbé ismerők számára meglepetésként hathat Hoffmann Pál könyvének Albertfalva kialakulásával kapcsolatos közlése. Savoyai Jenő a török ellen hadakozó seregek fővezére nemcsak Ráckeven építtetett magának kastélyt, de a mai Albertfalva területén is felépült 1714-27 között a promontori kastély, amely az itteni szőlőművelés-

hez nélkülözhetetlen pincék kitermelt mészkönyagából készült.

Később a koronára szállt vissza a ráckevei uradalom, amelynek intézősége állandó jellegű településsé fejlesztette Csepel-Promontoriumot (1739). Hoffmann lelkiismeretes munkával tárja fel Albertfalva történetét a kezdetektől a századforduló Albertfalváig, majd a nagyközségnek Budapesthez csatolá-

sáig. Ez utóbbi döntés hátrányos helyzetbe hozta a néhai önálló település lakóit, hiszen a XI. kerület peremterületévé vált ez a térség. Nyomon követhetjük a település jellegének és ezen keresztül a lakosság foglalkozásának, életmódjának megváltozását. A terület múltját megismerni kívánók számára ez a forrásanyagokra támaszkodó könyv jelentős segítséget nyújthat.

KOSSUTH SZÖVETSÉG

Ötéves jubileum

Hagyományápoló, kegyeletőrző tevékenységünket a bírósági bejegyzés, végzés szerint 1993-tól végezzük. Gyökereink Monokhoz, Kossuth Lajos szülőfalujához kötődnek. A helyi *Kossuth Kör* kezdeményezte *Kossuth Alapítvány* 1990. március 15-én alakult 84 alapító taggal és 34 együttműködést vállaló közösséggel. A Kuratórium vállalta egy olyan „szövetség” megalakítását, mely összefogja, koordinálja a Kossuth-hagyomány őrzésére vállalkozókat. Az 1991. március 14-i alapítványi közgyűlésen e szándékukat erősítették meg a Kossuth Kör, a *Balatonszabadi – Siómaros Kossuth Művelődési Kör* és a *Pesterzsébet Kossuth Társaság* képviselői.

Első közös ténykedésüként 1992-re, Kossuth születésének 190. évfordulójára vetélkedőt szerveztek, amelyen 147 általános és középiskola tanulója vett részt (történelmi vetélkedők, szavaló, prózamondó

verseny és énekkari találkozó).

86 személy és 29 község (település, könyvtár...) összefogásával jött létre 1993. március 15-én, Kecskeméten a *Kossuth Szövetség*. Ennek alakuló közgyűlését a város önkormányzata támogatásával a helyi március 15-i ünnepség részeként tartottuk a Városháza dísztermében.

Az alapító szervezetekhez csatlakozva alakult meg a mohácsi *Kossuth Egylet* és a *debreceni Kossuth Társaság*. Tevékenységük – a helyi hagyományokkal kiegészítve – a szövetségével azonos.

Társszervezeteink, a velünk kapcsolatban álló települések, iskolák révén több helyen résztvevői vagyunk március 15-i ünnepségeknek. A Fiumei úti Sírkert Kossuth Mauzóleuma előtt minden évben megemlékezünk a nagy hazafi halálának évfordulójától. Kossuth születése évfordulója alkalmából minden év szeptemberében országos Kossuth

emlékünnepeket tartunk – minden évben más településen. Rendszeresen szervezünk vetélkedőket, írunk ki pályázatokat. Az 1994. évi országos Kossuth vetélkedőn mintegy 7500 tanuló vett részt, a millennium évében közel 500 írásbeli és képzőművészeti pályamunkát küldtek be hozzánk. Az idei évben a hetedik országos *Kossuth-tábort* szervezzük meg, a Budapest – Rákospalota önkormányzatával közösen. Ezen a táboron a határon túli magyarok is részt vesznek...

Nem csak a saját programunk szerinti hagyományőrző tevékenységet folytatjuk. Egyre több együttműködő szervezettel, településekkel, iskolákkal egyeztetett rendezvény, pályázat, túra, vetélkedő, kiállítás... aktív résztvevői, szervezői is vagyunk. Ennek legjobb bizonyítéka, hogy az idén

megjelentetett Kossuth Kalendáriumban 27 „egyéb” is velünk együtt hirdette meg a 150. évfordulóra tervezett programját.

Terveink megvalósítása támogatók, elnyert pályázatok nélkül elképzelhetetlen volt és lesz. Köszönet illeti meg Őket. Köszönjük mindazok segítségét is, akiknek rendezvényeinken vagy *Évkönyvünkben*, *Kossuth Hírlevelünkben* már /vagy ezután ismerjük el nemeslelkűségét.

Gavlik István

Dr. Papp Gézáne: Kétszáz év a soroksári népoktatás történetéből (Soroksári könyvek, 1997.)

Soroksár történetének kezdete is a Pest megyében számtalan birtokkal rendelkező Grassalkovich I. Antal nevéhez fűződik. A néhai puszta közepén a szervezett betelepítések nyomán elsősorban német nyelvterületről származó telepések hozták létre Soroksár települését. Első iskolájának írásbeli említése 1770-71-ből származik, a népiskolák első országos összeírásából. A településen azonban az első tanító már 1743-ban megkezdte működését. A

múlt század közepén közel hatszáz gyermek kapott rendkívüli szünetet – 1848 május 1-én a nagy soroksári tűzvésznek áldozatul esett az iskola is. A II. Világháború következményei: tönkrement iskolaépületek, szét-hordott berendezések, kitelepítés, újjáépítés, újjászervezés.

Új korszak kezdetét jelenti Soroksár beolvadása Budapest XX. kerületébe. A tavalyi évben közel 2000 általános iskolás tanuló közül 300 német nemzetiségű

Horváth Tamás – Müllner Jenő: Hegyvidéki fotográfiák (Budapest, 1997.)

A XII. kerület beépítését 150 évvel ezelőtt még csak egy-két svábhegyi parasztház, a Krisztinaváros ritka nyaralói és pár zugligeti majorság jelentette. A fogaskerekű megindulását (1874), majd villamos- és autóbuszvonalak megnyitását követően egyre több villa és nyaraló jelent meg. A tömeges le-

telepedés szoros kapcsolatban volt a közlekedés fejlődésével. A századforduló idején már rá sem lehetett ismerni a néhai szőlőhegyekre. A hegyvidék múltjának nyomait tárja fel Horváth Tamás és Müllner Jenő a korabeli újságok cikkeit és korhű fotókat közölve a kezdetektől szinte napjainkig.

volt – az őslakosok ma is élő leszármazottjai őrzik népi hagyományaikat, nyelvüket. Papp Gézáne közel 140 oldalas tanulmányában elsősorban levéltári anya-

gokat és más alapforrásokat felhasználva szinte évről évre tárja elénk e dinamikus növekvő településsel együtt fejlődő népoktatása történetét.

„Károly vadász”

Lebstück Mária, a huszár főhadnagy

Haláláig Újpesten lakott a szabadságharc egyetlen női huszártisztje, Lebstück Mária.

Szenzációszámba menő életpályája volt. Zágrábban született, 1830. augusztus 15-én. Apja, Michael Lebstück jómódú kereske-

dolkodását ismertem.

... Az istenért, Mari kisasszony, mit csinál ebben a válságos világban itt? Nem tudja, hogy kitört a forradalom? Tudom, válaszoltam, és közöltem vele abbéli erős elhatározásomat, hogy csatlakozom a forradalomhoz.

Ehhez kérem a segítségét.

Minthogy kevés pénzem volt, eladtam a fülbevalómat, és a cipészsegédőtől egy kabátot és egy pepita nadrágot vásároltam. A mestertől pedig egy csizmát, aki ráadásul egy inget és egy alsónadrágot is adott. A felesége pedig lenyírta a hajamat...

A Kärtner Thor mellett jelentkeztem az őrparancsnoknál Lebstück Károly néven. Fél óra múlva el is kezdtem az első őrszolgálatot.

Síremléke a Megyeri úti temetőben

dőnek számított. Édesanyja: Fanny Simunich, Balhasar Simunich testvére, aki a forradalom alatt az osztrák hadsereg egyik altábornagyaként harcolt. Mária 13 éves korától Bécsben élt, s itt érte a forradalom. Hogyan csatlakozott a forradalomhoz a leány? Eről naplójában ír:

„Éppen bevásárolni mentem a belvárosba, amint visszatérni igyekeztem, ez már nem sikerült, mert a város kapui le voltak zárva. Az utcák tömve voltak emberekkel... A tolongásban megkérdeztem: mit jelent ez a sokadalom? És itt kaptam meg a felvilágosítást, hogy kitört a forradalom. Kerestem egy ismerős cipézmestert, akinek a gon-

A hős leány a jogászcsapat tagjaként harcolta végig a márciusi és az októberi forradalmat. Bal arcán meg is sebesült az októberi harcok alatt. Felgyógyulása után menekülnie kellett az osztrák fővárosból. Magyarországra jött, Győrben Görgey altábornagy táborában szerveződő Német Légióba állt be.

December 26-án Görgey Kornél vezetése alatt Bábólnára vonult vissza a Német Légió, majd 28-án az osztrák nehézlövesség elől megfutamodott. Mária úgy érezte, nincs köztük keresnivalója. Pesten jelentkezett a Vitalis Söll által vezetett tiroli vadászzászlóalj sorába. A főváros kiürítése után észak felé vonult Aulich La-

jos hadosztályával „Károly vadász”. Részt vett a branyiszkói csatában, ott volt Körmöcbánya megszállásánál, a túrcseki ütközetben, majd január 23-24-én a szalkai átkelésen. Hősiességéért a kápolnai csatában Dembinszky tábornok hadnaggyá léptette elő. Megsebesült az ütközetben, felgyógyulása után a 9. huszárezredbe kérte át magát egy huszár százados iránti szerelme miatt. Az ezreddel részt vett a hatvani ütközetben, és ott újra megsebesült. A Miklós huszárok csapatában főhadnagy lett. Buda bevétele után egy anekdota szerint Görgey Artúr elfogatta, mert egy estélyen női ruhában jelent meg, és felismerően kémnek nézte.

Ekkor Jónák József tüzérőrnagy parancsnoksága alatt harcolt. Kettejük között szerelem szövődött, melyből 1849. júniusában házasság

lett. A főváros feladása után együtt menekültek, férje ez idő alatt halt meg. Máriát Lippán elfogták, s előbb Aradon raboskodott 6 hónapig, majd a pesti Újépületbe került. 1850-ben Zágrába internálták. 1851-ben Magyarországra költözött, házasságot kötött Pasche Gyula festővel, aki szintén a tiroli vadász alakulat tagja volt. 21 évig éltek együtt először Győrben, majd Komáromban.

Második férje halála után fiához (Jónák Pál), költözött Újpestre. Haláláig (1892. május 3.) élt itt. A Csokonai utca 4. szám alatti ház falán ma is emléktábla őrzi emlékét. Hamvait a Megyeri úti temetőben síremlék jelzi.

A hős asszony életének néhány pillanatát Huszka Jenő 1942-ben írt „Mária Főhadnagy” című operettjéből ismerhetik meg a színházlátogatók.

Szőllősy Marianne

Buza Péter:

Pestújhely emlékkönyve (1997)

Széchenyi-telepnek, a későbbi Pestújhelynek területét száz esztendeje kezdték el parcellázni. Azt gondolhatná az ember, hogy ilyen rövidke időszakról nem lehet históriát írni, főleg akkor, ha csak egy párezer lakost számláló községről van szó.

Buza Péter, a könyv szerzője megcáfolta ezt a feltevést. Izgalmas történetek segítségével ismereti meg velünk, hogyan épült emberi település azon a párszáz holdat alig meghaladó területen, melynek nagy része e telkek kijelölése előtt zombékos, hepe-hupás volt, és ahol még öt-hat, békákkal teli nádastó is „oldotta a táj egyhangúságát”. Leírja a honfoglalók küzdelmét a természettel, a palotai

előjárókkal, az önállóadás érdekében folytatott, végül eredményes harcukat. A helyi infrastruktúra megteremtéséért és egyéb ügyekben megívott csatákon keresztül megismerhetjük a politikai szerveződések, célkitűzéseiket, a telepések társadalmi összetételét. Láthatjuk, hogyan tudnak együtt élni a különböző világnézetű emberek, hogyan kötöttek új kompromisszumokat, hogy közben nem adták fel elveiket.

Buza Péter negyedéve megjelent műve a szerző két évvel korábban kiadott *Palotai tegnapok* című, Rákospalota helytörténetét feldolgozó könyvével együtt kapható a Rákospalotai Múzeumban.

Ádám Ferenc

„Éljen a haza!”

Néprajzi Múzeum

A nagy történelmi sorsfordulókkal kapcsolatos alkotások a tárgyalgó művészetben és a népművészetben mindig megjelentek. A történelemre vonatkozó ismeretek épp e folklór jellegű csatornákon keresztül hagyományozódhattak az egyszerű emberek számára még akkor is, ha sohasem voltak függetlenek az iskolában tanított „hivatalos” történelemtől. Történelmünk nagy alakjain és eseményein végigtekintve azt láthatjuk, hogy a klasszikus értelemben

A Néprajzi Múzeum
(Budapest, V. kerület,

Kossuth tér 12.)

„Éljen a haza!”

című kiállítása

1998. március 20-tól

augusztus 30-ig

látogatható.

vett (paraszti) folklórban – érthető okokból – az 1848-49-es forradalom és szabadságharc kapcsolatos anyag a leggazdagabb.

Ma a folklórt már nem tekintjük a letűnőfélben lévő hagyományos paraszti kultúrához kizárólagosan kapcsolódónak. Fel kell figyelniünk néhány, az elmúlt 150 év folyamán több alkalommal is felszínre került folklór jellegű megnyilvánulásra.

Ilyennek tekinthetjük például a magyar címer vagy a '48-as honvéd karszalag, illetve kokárda későbbi többszöri felbukkanását és jelentésváltozását a nagyobb történelmi sorsfordulók alkalmával (millennium, 1848-as polgári forradalom és szabadságharc ötvenedik évfordulója, 1956-os forradalmi események, 1970-80-as évek diák- és ellenzéki megmozdulásai,

valamint a rendszerváltás és az azt követő időszak politikai mozgalmi).

A kiállítás szándékaink szerint tárgyakon, fotóanyagon és az ezeket kiegészítő folklórszöveg-idézeteken keresztül sajátos szemszögből mutatja be 1848-49 kultuszának, jelképeinek megjelenését a hagyományos értelemben vett paraszti (tárgyi és szellemi) kultúrában – és továbbélését napjainkig.

Látogatóinkat kiállításunk a történelmi tényektől a folklór szimbólumain keresztül az 1848-as jelképek új történelmi környezetben való továbbéléséig vezeti.

A rendelkezésre álló tárgyakat részint anyag szerinti (textil, fa kerámia...), részint funkcionális (viselet, bútor, ajándék- és dísz tárgyak), valamint a jellegzetes díszítménymotívumok (Kossuth-címer, koronás címer, '48-as hősök: Kossuth, Széchenyi, Perczel, Klapka, Garibaldi, Petőfi, a 13 aradi vértanú...) szerinti csoportosításban tárjuk vendégeink elé, de megjelenik egyfajta időrendi csoportosítás is.

Rónai Tiborné

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
1096 Budapest, Thaly Kálmán u. 28., tel.: 215-5795
Szerkesztőségi tel.: 155-6372, tel./fax: 156-2891
Nyomás: Oliton Kft.
Kiadványunk a Budapest Történelmi Múzeum támogatásával készült.

Helytörténelmi Fórum Budapesten

(1998. március 25.)

A Budapesti Honismereti Társaság az Újpesti Városvédő Egyesülettel közösen a

főváros kerületeiben működő, vagy országos hatókörű, de budapesti székhelyű honismerettel, helytörténettel foglalkozó civil szervezetek számára

1998. március 25-én (szerdán) 18 órai kezdéssel helytörténelmi-honismereti fórumot szervez az Újpesti Polgárfórum nagytermében (Budapest, IV. Árpád u. 66. – 3-as Metró Újpest Központ végállomásánál).

Témakör: honismereti-helytörténelmi tevékenység helyzete Budapesten.

Részvételi szándékukat kérjük, előre jelezzék a Budapesti Honismereti Társaság titkáranál (Gábrriel Tibor, Tel.: 155-6372, Tel./fax: 156-2891), munkanapokon 9 és 16 óra között: Szervezet megnevezése, címe, telefonszáma, résztvevő neve.

**Budapesti Honismereti Társaság
Újpesti Városvédő Egyesület**

Fodor Béla - Horváth Tamás:
A másik Budapest [Képeskönyv az elő(d)városokról] (Budapest, 1996)

A főváros egyesítéséről és így Budapest születéséről már sokan és sokszor megemlékeztek. Kevesen tudják azonban, hogy Nagy-Budapest létrehozásakor (1950) 23 környékelit települést csatoltak a főváros területéhez. Ez a könyv alapműnek számít, hiszen a korabeli sajtóanyagok és fotók felhasználásával bemutatja ezeket a né-

hai városokat és nagyközségeket. A tollvonással Budapesthez csatolt városok és falvak „nemcsak önállóságukat veszítették el, hanem sajátos arculatukat és nevüket

is. Így lett a csendes nyaralótelepek és a lüktető iparvárosok sokszínű világából egy homogén, lakótelepekkel teletűzdelt peremkerületi zóna.” Újpesttől Békásmegyerrig kerületenként körbejártak a főváros peremén e könyv szerzői. A feledés homályából kimentett anyagaik minden olvasó számára emlékeztetésekké maradhatnak.